

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА –**

**доктора юридичних наук, доцента Красицької Лариси
Василівни на дисертацію Ханович Євгенії Дмитрівни на тему
«Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по
утриманню дітей», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне
право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне
право**

**Актуальність дисертаційного дослідження Ханович Євгенії Дмитрівни
«Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей»
обумовлена тим, що з набранням чинності Сімейного кодексу України від
10 січня 2002 р. (далі – СК України) істотно змінилися підходи законодавця до
правового регулювання аліментних відносин взагалі, оскільки аліментні
зобов'язання на сьогодні «пронизують» СК України, який визначає досить
широке коло аліментнозобов'язаних осіб. Змінилися підходи законодавця й до
стягнення аліментів з батьків на утримання дитини чи повнолітньої дитини.**

У правозастосовній практиці виникає досить багато проблемних питань
щодо застосування сімейного законодавства України про стягнення аліментів з
батьків на утримання дитини. Ці проблемні питання тільки посилилися у зв'язку
з набранням чинності Закону України від 7 грудня 2017 р. № 2234-VIII «Про
внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту
права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку
примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів» та Закону України
від 3 липня 2018 р. № 2475-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих
актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту
права дитини на належне утримання».

Варто також констатувати відсутність у сучасній українській доктрині
приватного права кваліфікаційних наукових праць щодо проблеми правового

регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей. Ґрунтовні теоретичні наукові дослідження з цієї проблеми проводилися більше п'ятнадцяти років тому у наукових працях Л. В. Афанасьєвої, Л. В. Сапейко, всі інші наукові роботи в більшості своїй фрагментарно досліджують аліментні правовідносини батьків і дітей, вирішуючи конкретні проблемні питання теорії чи практики застосування сімейного законодавства. Зокрема в дисертаційному дослідженні «Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей» особисто мною досліджувалась виключно динаміка аліментних правовідносин батьків і дітей за чинним на той час сімейним законодавством України. Саме тому системний науковий аналіз проблемних питань правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей є необхідним та своєчасним.

Дисертаційне дослідження Є. Д. Ханович має безпосередній зв'язок з науковими програмами, темами й ґрунтується на основних положеннях Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, затвердженої Кабінетом Міністрів України від 30 травня 2018 року № 453; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених загальними зборами Національної академії правових наук 03 березня 2016 року; планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2015-2019 роки.

Об'єкт та предмет дослідження (с. 19-20 дис., с. 2-3 автореф. дис.) визначені у відповідності до вимог, які ставляться МОН України до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, та дозволяють досягти мети дослідження, що полягає у розробці наукових пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства України в сфері правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей.

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження дає підстави для висновку, що текст дисертації в повному обсязі відповідає меті дослідження, а поставлені задачі авторкою успішно виконані.

Ґрунтовною є методологічна основа дослідження Є. Д. Ханович, яка вміло використовує широкий спектр загальнонаукових та приватно-наукових методів пізнання правових явищ, зокрема, історичний, логічний, статистичний, порівняльно-правовий, формально-юридичний тощо. Їх використання у дисертаційному дослідженні дозволило визначити особливості правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей. Окремо варто зазначити, що вдало використано історичний метод, застосування якого дозволило дослідити розвиток інституту аліментних зобов'язань у тій послідовності, в якій він виник, розвивався та змінювався на території сучасної України (підрозділ 1.2); вдало використано порівняльно-правовий метод дослідження, зокрема, не тільки проаналізовано законодавство Білорусі, Казахстану, Литви, Німеччини, США, Франції та інших держав (сторінки 99, 158, 162, 181, 182 дисертації) щодо правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, а й розроблено пропозиції з удосконалення чинного законодавства України з урахуванням позитивних досягнень зарубіжного правового регулювання аліментних відносин батьків по утриманню дітей.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій за дисертаційним дослідженням Є. Д. Ханович не викликає сумнівів. *Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, є достовірними та науково обґрунтованими.* Певною «родзинкою» цього дисертаційного дослідження є аналіз статистичних даних щодо кількості дітей, народжених поза шлюбом (с. 95-96 дис.), кількості зареєстрованих шлюбів між громадянами України та іноземцями (с. 54 дис.), що додатково підкреслює достовірність проаналізованої інформації та наукову оригінальність проведеного дисертаційного дослідження.

Позитивним аспектом дисертаційного дослідження також є той факт, що дисертанткою проаналізовано значну кількість судових рішень щодо стягнення аліментів з батьків на утримання дитини, у тому числі досліджено практику Касаційного цивільного суду Верховного Суду та Великої Палати Верховного Суду. Проведений аналіз становить науковий та практичний інтерес, зважаючи, що Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом, а єдине застосування закону розглядається як визначальне положення для забезпечення принципу рівності перед законом.

У дисертаційному дослідженні розглянуто і рішення Європейського суду з прав людини, зокрема у справі «Мала проти України» від 3 липня 2014 року (с. 55 дис.), що є вкрай важливим, зважаючи на те, що практика Європейського суду з прав людини є джерелом права в Україні.

Матеріал дослідження ґрунтується на працях як українських правників, так й зарубіжних вчених, на аналізі нормативно-правових актів України та зарубіжних країн, ретельному аналізі правозастосовної практики. Поважне ставлення до позицій інших науковців свідчить про наступність юридичної наукової думки. Список використаних джерел складає 222 найменування. Зазначене засвідчує й про дотримання дисертанткою вимоги академічної доброчесності, на чому особливу увагу акцентовано в Законі України від 05 вересня 2017 року «Про освіту».

Дисертація Є. Д. Ханович за своїм оформленням відповідає вимогам МОН України. Структура дисертації логічно витікає з поставлених завдань, об'єкту та предмету дослідження та складається зі вступу, трьох розділів, що поділені на дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Всі розділи та підрозділи за своїм змістом є взаємопов'язаними та взаємоузгодженими, логічно розкривають основні положення дисертаційного дослідження й засвідчують, що авторові вдалося виконати поставлені завдання й досягти мети дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є кваліфікаційною науковою працею, в якій комплексно досліджено аліментні зобов'язання батьків по утриманню дітей, починаючи з трансформації обов'язку батьків утримувати своїх дітей в аліментні зобов'язання і до застосування заходів юридичної відповідальності за невиконання або неналежне виконання аліментних зобов'язань.

Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Є. Д. Ханович дає підстави стверджувати, що в роботі на підставі проведеного ґрунтовного критичного дослідження висунуто і обґрунтовано низку положень, висновків та ідей, сукупність і достатньо високий рівень розробки яких дозволяє кваліфікувати цю працю як *завершене наукове самостійне дослідження*. **Висновки і положення, що виносяться на захист, є особистим здобутком дисертантки та характеризуються необхідним рівнем наукової новизни для дисертаційного дослідження правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей.**

Перший розділ роботи авторка присвятила теоретико-правовим та методологічним засадам правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей. У ньому розкрито стан наукової розробки правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей та методологію проведення дослідження; проаналізовано еволюцію правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей на українських землях; визначено міжнародно-правові стандарти у сфері регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей.

Науковий інтерес викликають положення дисертації, де авторка застосовує такий підхід до періодизації еволюції правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, у межах якої виокремлює такі етапи: 1) Київська Русь – XI–XIV століття; 2) Литовсько-польська доба – середина XIV–XVII століття; 3) Гетьманщина – кінець XVII–XVIII століття; 4) період перебування українських земель у складі Російської імперії та Австро-Угорщини – кінець XVIII століття – початок XX століття;

- 5) післяреволюційний період та перебування українських земель у складі СРСР;
6) сучасний період – 1991 – сьогодні (с. 54 дис.).

Вірним є й висновок, що укладення міжнародних договорів, розроблених з урахуванням практики реалізації міжнародно-правових актів у сфері аліментних правовідносин, для України має величезне значення з огляду на можливість урегулювання питань щодо визнання та виконання іноземних судових рішень щодо аліментних зобов'язань батьків і дітей (с. 68 дис.).

У другому розділі дисертації авторкою надано загальну правову характеристику аліментним зобов'язанням батьків по утриманню дітей. Наукові результати цього розділу дисертаційного дослідження спрямовано на удосконалення наукових здобутків доктрини приватного права у сфері аліментних правовідносин. Зокрема сформульовано авторське визначення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, під якими варто розуміти правовідносини, які виникають на підставах походження дитини від батьків та договору про сплату аліментів на дитину або рішення суду, за якими одна сторона (платник аліментів) зобов'язана надавати на користь одержувача (особа, на ім'я якої виплачуються аліменти) забезпечення в грошовій формі і (або) натуральній формі в інтересах дитини до досягнення нею повноліття, а інша сторона має право вимагати виконання цього обов'язку (с. 88 дис.).

Заслужують на увагу встановлені дисертанткою підстави виникнення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей: походження дитини та наявність рішення суду або договір між батьками про сплату аліментів на дитину (с. 90 дис.).

Науковий і практичний інтерес мають висновки дисертантки, що підставами припинення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей є наступні підстави: досягнення дитиною повноліття; усиновлення дитини; смерть платника аліментів або дитини; виключення відомостей про особу як батька/матір дитини з актового запису про її народження; укладення договору про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно; збіг в одній особі платника та одержувача

аліментів; виконання аліментного зобов'язання на момент виїзду одного з батьків за кордон на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги (с. 131-132 дис.).

Дослідженню відносин з виконання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей присвячено третій розділ дисертаційного дослідження, а саме: розкрито добровільний порядок виконання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, проаналізовано примусовий порядок виконання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, визначено відповідальність батьків за невиконання або неналежне виконання аліментних зобов'язань.

Особливий науковий інтерес викликають міркування дисертантки щодо правової природи договору про сплату аліментів на дитину (с. 138-139 дис.), що СК України не встановлює порядок укладення, зміни, припинення договору про сплату аліментів на дитину, визнання його недійсним, тому до таких положень застосовуються норми загального законодавства – ЦК України.

Заслужовує підтримки комплексний підхід дисертантки до висвітлення питання щодо відповідальності батьків за невиконання або неналежне виконання аліментних зобов'язань, застосований у підрозділі 3.3 дисертації. Саме комплексний підхід надав можливість проаналізувати не тільки сімейно-правові санкції за прострочення сплати аліментів, а й розкрити публічно-правові санкції, які можуть бути застосовані до неплатника аліментів на дитину.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження Є. Д. Ханович полягає у тому, що висновки і пропозиції, зроблені у дисертаційному дослідженні, можуть бути використані у науково-дослідній роботі при проведенні подальших наукових досліджень інституту аліментних зобов'язань; у законотворчій діяльності – у процесі вдосконалення СК України та Закону України «Про виконавче провадження», про що зазначається в акті упровадження результатів дисертаційного дослідження Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя від 01 березня 2019 року №063/4-04; у правозастосовній діяльності – при розгляді судами справ про

стягнення аліментів, а також укладенні договорів між батьками про сплату аліментів на дитину та про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно; в освітньому процесі – при викладанні навчальної дисципліни «Сімейне право» і відповідних спецкурсів, при підготовці підручників і навчальних посібників із сімейного права, а також навчально-методичних матеріалів, що підтверджується актом впровадження Національної академії внутрішніх справ від 19 квітня 2019 року.

Позитивно оцінюючи в цілому дисертаційне дослідження Ханович Євгенії Дмитрівни «Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей», варто зазначити, що **деякі його положення, як і будь-якої іншої дисертаційної роботи, є спірними і надають підґрунтя для подальшої наукової дискусії або потребують додаткової аргументації під час публічного захисту дисертації.**

По-перше, ретельно досліджуючи поняття та сутність аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей у підрозділі 2.1 дисертаційного дослідження, дисертантка виокремлює цільове призначення аліментів як одну із ознак аліментних зобов'язань (с. 78 дисертації), *проте питання контролю органу опіки та піклування за цільовим витрачанням аліментів розкрито фрагментарно*, хоча доцільно було б у контексті новітніх змін до ст. 186 СК України зупинитися більш ретельно на порядку проведення інспекційних відвідувань одержувача аліментів органом опіки та піклування та на особливостях розпорядження аліментами, які внесені на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України.

По-друге, аналізуючи положення СК України про мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину, який не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, дисертанткою не надано чіткої відповіді на спірні питання правозастосування у цій сфері щодо того, чи розповсюджуються вимоги СК України щодо мінімального гарантованого розміру аліментів на дитину, якщо аліменти на дитину стягуються у наказному провадженні у відповідності до ч. 5 ст. 183

СК України, якою встановлено максимальний розмір аліментів на одну дитину, проте не зазначено про мінімальний розмір аліментів. Так само *не зрозумілою є думка дисертантки щодо того, чи можна взагалі говорити про мінімальний гарантований розмір аліментів на повнолітніх дочку, сина у контексті застосування положень статті 200 СК України* (с. 106-107 дисертації), зважаючи, що СК України гарантує такий розмір аліментів саме для дитини до 18 років.

По-третє, розкриваючи особливості припинення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей (с. 128 дисертації) та примусовий порядок виконання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей (с. 144-145 дисертації) у випадку виїзду одного з батьків на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договорів про правову допомогу, дисертанткою недостатньо проаналізовано спірні питання правозастосовної практики щодо виконання аліментного обов'язку одного з батьків, який планує такий виїзд, у разі, якщо другий із батьків, з ким проживає дитина і який залишається проживати в Україні, не дає згоди на укладення аліментного договору та не бажає звертатися до суду з відповідним позовом про стягнення аліментів на утримання дитини за весь період до досягнення нею повноліття. Постає питання про способи захисту прав того з батьків, хто бажає виїхати на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договорів про правову допомогу, наприклад, до США, Ізраїлю.

По-четверте, *потребує уточнення позиція дисертантки щодо істотних умов договору про сплату аліментів на дитину, яка висловлена на сторінках 141, 142, 144 дисертації, де дисертантка зазначає, що «договір про сплату аліментів на дитину може бути укладений на невизначений строк, але не більше ніж на строк до досягнення дитиною повноліття, що виходить із суті самого зобов'язання та назви договору, тому відносити строк до істотних умов договору немає підстав»*. Проте, у частині першій статті 189 СК України зазначається, що батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначити розмір та *строки виплати*. Крім того, на сьогодні в

правозастосовній практиці відсутній єдиний підхід щодо можливості укладення аліментного договору між батьками на певний строк, який менше ніж строк до досягнення дитиною повноліття, зокрема, щодо можливості укладення аліментного договору строком на три, п'ять тощо років.

По-п'яте, при дослідженні примусового порядку виконання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей значний обсяг дисертації присвячено особливостям обчислення виконавцем заборгованості за аліментами (с. 159-161 дисертації), що, безумовно, є позитивним моментом дослідження, проте *дисертанткою не розкрито проблемне питання правозастосування, чи можна взагалі за рішенням суду стягнути не аліменти, а заборгованість за аліментами за окремою позовною вимогою, якщо позивачем надається постанова про закінчення виконавчого провадження і довідка про розмір заборгованості за аліментами на час закінчення виконавчого провадження.*

Разом з тим, зазначені вище зауваження та дискусійні положення роботи не знижують в цілому високого наукового рівня дисертаційного дослідження Є. Д. Ханович. Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Є. Д. Ханович, текстом автореферату, опублікованими працями за темою дисертації надає можливість зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження повністю відображено в 11 публікаціях, з яких 5 – наукові статті у наукових виданнях, включених МОН України до переліку фахових, 2 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях, одному навчальному посібнику, що додатково вказує на достатньо високий рівень апробації результатів дослідження, засвідчує академічну доброчесність автора та підтверджує те, що широка наукова спільнота мала можливість обговорювати результати цього дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження Ханович Євгенії Дмитрівни «Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей» відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від

24 липня 2013 року № 567, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукову задачу, що має істотне значення для науки сімейного права, – розробку теоретичних основ правового регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, а його авторка ХАНОВИЧ Євгенія Дмитрівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент –

професор кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент
« 9 » вертне 2019 р.

Л. В. Красицька

